

Bétera i els Balls Tradicionals

A Bétera, com a qualsevol poble, la gent sempre ha ballat, abans a les cases o a les places i ara a les discoteques, en cada època seguint els ritmes de moda.

Antigament el poble creà els seus balls i passades cassolanes, però així com a hui en dia han aflorat les classes de ball de saló per tot arreu, als segles XVIII i XIX també hi havia escoles on ensenyaven els balls de moda.

Les escoles de dansa de la ciutat de València exercien el seu magisteri també als pobles de L'Horta i d'algunes comarques veïnes.

La influència de les modes i tendències que imperaven a la capital eren imitades a tot l'antic regne de València.

Bétera, situada a a la comarca del Camp del Túria, dista tan sols 14 Km. de la capital, per la qual cosa tot allò que succeïa al cap i casal tenia ressò al poble com encara ocorre a hui en dia.

Als segles passats els "mestres de ball" es desplaçaven pels pobles on eren contractats per organitzar els balls que gaudirien a les festes, tant les de carrer com les patronals o les dansetes del Corpus. Aquests senyors donaven les seues classes plasmant el seu saber, i ens deixaren muntatges de dansetes, boleros, seguidilles, fandangos, jotes, valencianes, etc... que han quedat disseminats pels pobles del cinturó comarcal de València, aquesta és la raó per la que en esta rodalia la majoria dels balls conservats tenen el segell de l'escola d'un o d'altre mestre valencià.

Al segle XIX els balls d'escola anularen o acomodaren quasi tot el que hi havia de popular, així trobem passades de jota ballades amb l'estil d'escola o que "les danses", la dansa que es ballava als voltants de la capital fou tecnificada i coreografiada per ballar-la a l'escenari; aquesta acomodació ens ha arribat amb el nom de "La Xàquera Vella".

Les danses es coneixien en totes les comarques valencianes, Bétera no era una excepció i prova d'això és que s'han pogut replegar varies melodies a l'estil de les variants més senzilles del nostre ball nacional.

- QUÈ ÉS LA DANSÀ?

La Dansà és la manifestació folklòrica més antiga de les comarques que formaven l'antic Regne de València.

És un ball ritual que pot tenir l'origen en les danses paganes que ballava el poble en honor d'algun Déu de la fertilitat, fecunditat, etc..., coincidint amb el final de les collites com acció de gràcies. Al cristianitzar-se, totes les festes paganes passaren a oferir-se en honor d'un sant, la festa del qual coincidix amb la collita o replega de fruits del poble en concret.

En cada comarca, a la seua variant se la coneix per un nom concret tal com: Les Danses, Ball de Carrer, Ball de Plaça, Ball del Cremaller, Ball del Tederó, etc.

Al fet, a l'acció de ballar aquestes danses, totes amb un mateix origen i nan mateixa estructura, se'l coneix com a Dansà.

- FORMA DE LA DANSÀ

És una comitiva o processó formada per parelles dirigides des del cap a la cua. Aquesta comitiva pren la forma del lloc on es balla, allargada si és un carrer o rodona se és una plaça. Segueixen el ritme del tabalet, i en iniciar la dolçaina la melodia fan evolucions o mudances.

- VARIANTS

La forma més senzilla és la següent: els homes en una fila, front a les dones; aquesta potser la disposició més primitiva i s'ha conservat en algunes comarques. A partir d'ací cada poble ha introduït variants, que fan que la dansà siga igual en estructura bàsica i diferent en, aspecte segons on es balla. L'evolució més generalitzada dins de la comitiva és la formació de quadres formats per dues parelles alternades.

La direcció de la dansà també ha variat prenent la supremacia el cap, els escomençadors, els majors o la cua. Els dirigents poden ser una parella o varies, o una sola persona.

La Dansà és el resultat d'una acumulació de ritmes i melodies que han anat configurant el ball que ens trobem en l'actualitat a cada poble on es conserva. Aquestes melodies són ballades fent passades i evolucions propies de cada part.

Segons pobles la dansà que ens trobem té més o menys parts ben diferenciades, sobretot, pel ritme que marca el tabalet.

L'estructura més generalitzada que s'ha conservat de la dansà fins aquest segle consta d'una "Eixida", "Les Danses" i un "Final". Aquesta és l'estructura més generalitzada però alguns pobles han perdut alguna de les parts i altres l'han variada, enriquint-la de vegades a l'incorporar les "passades de comptes".

- L'ESTRUCTURA ACTUAL DE LA DANSÀ

L'estructura triada per donar una visió lo més completa possible, segons les variants que hui en dia es ballen en les nostres comarques, consisteix en una "Eixida", unes "Danses" i un "Final".

L'Eixida servix per a formar la comitiva i col·locar-se al lloc del ball, es balla amb melodia i ritme de xàquera, pot ser interpretada per el cap de dansa o els escomençadors, segons pobles.

Les Danses s'agrupen en dues parts, una forma més primitiva i altra més evolucionada. "La Cadena" i "El Ball de Comptes", a més a més en alguns pobles intercalen "El Fandanguet". Aquesta part de la dansà varia segons pobles, la majoria ha evolucionat fent tan sols "El ball de comptes".

El Final la melodia va accelerant-se progressivament, i és coneguda en la major part dels pobles com a "fandango". Així es tanca el conjunt de danses que coneixem com a Dansà.

Seguint aquesta estructura podem comprovar que el ball anomenat "La Xàquera Vella", consta d'aquestes parts amb les melodies i passades propies de la dansà. A partir d'aquest ball podem recuperar el model de les danses ballades a L'Horta i comarques del voltant.

- RITUAL

La Dansà no és un ball lliure ni espontani, sinó un ball ritual des del seu començament fins al final.

Les persones més dignes, respectables o més dansadores de la població obrin la comitiva, fent de cap, clavaris, majorals, etc.

Totes les comitives guarden un ordre en la formació per l'antiguitat, casats, fadrins, forasters, etc., Per la qual cosa ningú deu introduir-se en mig de la comitiva, ja que trenca l'ordre establert en la seua formació. Es deu demanar permís als organitzadors i estos el col·locaran al lloc que li corresponga.

Durant el ball les parelles es canvien entre si per formar "La Cadena com a signe de bona convivència social dins del poble.

Al "Ball de Comptes" els dansadors fan passades comptades, de considerable dificultat, fan una demostració de saber, de destresa del ball, davant els demés ciutadans.

El "final" de la dansà es planteja com una competició entre la resistència dels dolçainers i l'agilitat dels balladors.

Així tenim que totes les parts de la dansà tenen una carrega de significació, i si a més li afegim l'element del foc, amb el seu simbolisme, l'acabarem d'arrodonir.

La Dansà es solia ballar al voltant del foc, en alguns pobles encara es balla. El foc es un element màgic molt utilitzat pels valencians, aquest contribueix a reforçar el sentit ritual de la Dansà. Les fogueres al mig de la plaça o el foc dalt del "cremallier" o "alimara", li donaven aquesta carrega màgica a més de enllumenar la vistositat del ball.

Per remarcar encara més el sentit de la dansà, els dansadors ho manifesten vestint-se d'una manera especial, que ajuda a donar un caràcter mític al ball i molts poblets han conservat el costum d'utilitzar peces d'indumentària exclusius per a la dansà, com a signe ritual de l'ocasió requereix anar molt mudats per tal de donar l'aspecte de ball especial a la Dansà, tal com és.

- LA JOTA

Entre els balls tradicionals replegats al poble de Bétera està la jota, ball de ritme, passades, cant i cobla d'origen popular. Es balla al final del segle XVIII, durant el segle XIX i principi del XX, com a principal ball de moda per al poble.

La jota consta de tres parts: una introducció instrumental, a la que se segueix la cobla i finalment la repetició de l'entrada musical o tornada. Naturalment, i en un ball tan popular, la imaginació i el gust de la gent que la interpretava va portar a una multiplicació de combinacions que han donat lloc a totes les variants actuals.

Generalment es balla a parelles soltes, distribuïdes lliurement per la plaça, o el carrer, sense coreografia determinada, excepte en les jotes "lligades" o "enllaçades" que prenen la coreografia en rotgla del fandango o la seguidilla. També es pot ballar en quadres o tres parelles que entrellacen formant un huit durant les tornades. De la mateixa coreografia hi ha algunes jotes on balla un home i dues dones, o al contrari, entrellaçant-se en huit durant les tornades.

- LA JOTA D'ESCOLA

També la jota la trobem dins el conjunt de balls sotmesos a l'escolarització pels "mestres de ball" que replegaren les melodies i passades tradicionals del poble tot estructurant-les i medint-les segons la pauta dels "punts" del "ball de comptes".

Els "mestres de ball" no sols escolaritzaren la jota popular sinó que amb les mateixes estructures en crearen de noves, amb l'únic objectiu de proporcionar el repertori als balladors professionals que les executaven en festes i espectacles.

- LES VALENCIANES

Naixen com a cant de treball i pel temps foren acomodades al ritme dels instruments musicals.

Les tornades que obrin o separen les cobles s'afegiren, per donar més lluïment al cant, al ser utilitzat en les rondes.

L'acomodació per a ballar és obra dels "mestres de ball" al llarg del segle XIX.

El procés és el següent:

1. Es manté el cant a l'aire ballant el "passeig pla" i passades de "ball de comptes" durant les tornades, com "Les valencianes de Montroi", "Les valencianes de Benifaió" o "Per la de L'U i Dos de Tavernes de la Vall-digna".

2. Es balla el "passeig pla" en les tornades i es fa "ball de comptes" durant el cant a l'aire, i és talla la passada quan acaba el cantador o es continua ballant fins acabar tots els punts de la passada, és el cas de "Les valencianes d'Algemesí".

3. Finalment l'estructuraren de manera que el cant s'ajustara a les passades, com és el cas de "Les valencianes de Carlet", "Les valencianes d'Albal", "Les valencianes d'Albuixech", "L'U i Dos de Torrent" o "La jota rodona de Carlet" i "La valenciana o La despullaeta d'El Genovés" que son valencianes per L'U i Dotze.

- LA MASURCA

Dansa popular polaca naixcuda a començament del segle XVI. Brillant però més moderada que el vals, la música té ritme ternari acentuat al segon o tercer temps, es balla a parelles, generalment de quatre a vuit, i es presta a una gran varietat de figures. Posteriorment es difongué per tota Europa.

Al nostre país arribà a la segona meitat del segle XIX, i arrelà molt en les classes popular. En molts pobles valencians han tingut un gust especial per tocar aquesta melodia.

A Bétera s'ha replegat una masurca venint a mostrar-nos que el poble sempre ha estat obert a les influències de la moda, encara que aquestes músiques vingueren de terres llunyanes.